

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 97 1976

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

att hänga med i de olika turerna och inläggen har alltför stor prägel av dagsaktuell debattjournalistik för att riktigt kunna passa in i Hertels ambitiösa antologi. En sak av intresse framgår dock med önskvärd tydlighet. 80-talets märkliga sedlighetsfejd – eller snarare dagens reaktion på denna – förmår ännu sätta sinnena i brand.

Det är en omöjlig och måhända också något onödigt uppgift att redovisa allt det material som ingår i Hertels rika antologi. Låt oss i stället koncentrera oss på det stora och intressanta avsnitt som behandlar nutidens litteratur. Tove Burup inleder det med en analys av kvinno- och mansbilden hos den danske populärförfattaren Ib Henrik Cavling, som har inte mindre än femtio romaner bakom sig. Naturligtvis är det dåliga böcker, som förmligen vimlar av fördomar – så tydliga och uppenbara att de kan förefalla mer skrattretande än farliga. Mannen är en samhällsvarelse, gör karriär och utvecklas, medan kvinnan är en ren konsumtionsvara helt inställd på kärlek, känslor och äktenskap. Tove Burups analytiska redskap är finslipade och hennes artikel är lika intelligent som väl-skriven. Ändå har man en känsla av att hon med kraft och eftertryck slår in öppna dörrar. Men kanske väger den kritiken lätt. Författare som Cavling har stor genomslagskraft och bör aldrig släppas ur sikte. I själva verket är de livsfarliga i all sin fördomsfulla cynism.

För att vara en bok på endast 200 sidor är Hertels antologi ovanligt infallsrik, upplysande och informativ. Den ger inblickar i nyare fransk kvinnolitteratur och berättar om de italienska feministernas uppror mot »falloskultur» och mansförtryck. Kvinnosynen hos författare som Moravia och Rifbjerg analyseras och kritiseras. Ibland befinner man sig kusligt nära Bibelns kategoriska uppfattning av kvinnans uppgift och väsen. Ett av de roligaste och mest bitska bidragen står Suzanne Brøgger för i sin presentation av Erica Jongs omdebatterade *Fear of Flying* från år 1973. Där andra reagerat med avsky och avståndstagande känner hon glädje och tillförsikt. Hon lovprisar berättelsen om en kvinna som vågar och försöker att finna en egen hållbar identitet. Samtidigt passar Brøgger på att ge andra stora kvinnoförfattare ett rejält tjuvnypp. Det är ett beskt angrepp, som i sin fråna uppriktighet förtjänar att citeras:

»Ved nærmere eftertanke tager Simone de Beauvoir ikke et skridt uden straks at tænke, hvad Sartre ville tænke, og Doris Lessing kan ikke få orgasme uden at være forelsket, og det er hun næsten aldrig, og Sylvia Plath stak hovedet ind i bageovnen ... Ved nærmere eftertanke er alle kvinder, der har skabt noget,

andre kunne bruge, en samling frustrerede kællinger, gammeljomfruer eller selvmordere.»

Bokens sista avdelning har en titel som inte riktigt håller vad den utlovar. Principper för könspolitisk litteraturanalys drar egentligen inte upp några nya, precis utformade riktlinjer för en framtida litteraturforskning utan är främst av informativ karaktär. Och som sådant är avsnittet både intressant och läsvärt. Karin Westman Berg berättar om sina erfarenheter från en föreläsningsturné i USA 1973. Ingående skildrar hon den nya feministiskt inriktade litteraturkritik och undervisningsmetod, som håller på att växa fram i Amerika och som på väsentliga punkter skiljer sig från den litteratur-sociologiska metodik vi har arbetat fram här i Norden.

Elaine Showalter efterlyser ett Porträt av Kunstneren som kvinde och visar på ett konkret sätt hur särskilt utformade undervisningsprogram och litteraturkurser har utarbetats för kvinnliga studenter i USA – allt för att stärka deras studiemotivation och självförtroende i en kompakt mansdominerad universitetsmiljö. Det är främst kvinnliga författare, deras alster och sociala villkor som man studerar.

Skall man kritisera Hans Hertels antologi – vilket faktiskt inte är så lätt – kan man vända sig mot den ibland förvirrande mångfalden av artiklar och de många gånger relativt grunda, något lättvindiga analyserna. Resultaten övertygar mestadels men de överraskar mer sällan. Nu måste man emellertid komma ihåg att boken bygger på tidningsartiklar, något som begränsar svårighetsgrad, ambitionsnivå och utrymme. Men dessa invändningar väger egentligen lätt och kan lika gärna ses som något positivt. Konsroller i litteraturen är en lättillgänglig bok, som ger en bred och mångsidig information. För den som inte är speciellt inläst på området måste den vara en guldgruva att ösa ur. Den väcker intresse och torde sannolikt locka många till vidare och mer ingående studier av ämnet.

Birgit Antonsson

Diktaren och hans formvärld. Lundastudier i litteraturvetenskap tillägnade Staffan Björck och Carl Fehrman. Under redaktion av Rolf Arvidsson, Berndt Olsson och Louise Vinge. Allhem. Malmö 1975.

Den dubbelfestskrift, varmed de vittra årsbarren Staffan Björck och Carl Fehrman har hedrats, är en mycket vacker bok. Den är varmt röd, och från både pärm och rygg gnistrar titeln i intensiva guldbokstäver. Skyddsomslaget visar ett nästan

daguerrotypiskt urblekt fotografi av Lunds Universitetsbiblioteks skönt vildvinsbevuxna fasad, ett lärdomens aristokratiska slott, skönt framtonande ur den tidlösa humanismens morgondis. Här inne, tycks det vilja säga, har de bägge hedrade under många år haft sin arbetsplats, sitt forskarhem, här har deras omfattande och mångsidiga livsverk vuxit fram. Här har också deras föregångare och lärare rest sina lärda monument. Och här har vi, de hedrande bidragsgivarna, elever och kolleger, ansats och bevattnats, här har rentav denna festskrift – åtminstone delvis – spirat upp. Man kan, om man vill, se bilden som symbolisk för en lundensisk forskningstradition, dess kontinuitet och vidareutveckling.

Mot det distingerade utförandet svarar ett lika distingerat innehåll. Titeln, *Diktaren och hans formvärld*, tycks frammana det eviga kristallpalats ovanför denna världens kaotiska mångfald, varom en gång Tegnér drömde. Den är naturligtvis lite menlös och intetsägande, kanske rentav lite missvisande med tanke på allt vad som här bjuds, men vad skulle man nu ha kallat denna festskrift, så att titeln greppat över hela det lärda skånska gästgivarbordet? Stoffet är välorganiserat i underavdelningar som har anknytning till forskningsområden som Staffan Björck och Carl Fehrman omhuldar: Författare och förbindelser, Diktverkets födelse, Verket och dess tolkning, Genrer och motiv, Vägen till läsaren.

Uppsatserna är välskrivna, balanserade, ofta eleganta. Den som läser boken rakt igenom tycker sig lätt vandra omkring i en välordnad fransk slottspark, med symmetriskt arrangerade planteringar, välklippa träd och häckar och skönt spelande fontäner. En uppsvensk litteraturforskare, av sin extraktion obönhörligt hänvisad till de kulturella avgrundsdjup som öppnar sig norr om landsvägen, kan inte annat än förundra sig över den lugna och trygga harmoni som utströmmar från den lundensiska forskningstraditionen mitt i en tid präglad av en nästan neurotisk ambition att åstadkomma ett litteraturvetenskapligt paradigmbyte.

Detta vore emellertid inte en lundensisk festskrift om den inte också innehöll ett salt, en provokation! För en sådan utmaning svarar Sven Christer Swahn i ett av de mest läsvärda bidragen: »Den farlige lärde. En typkontur». Med utgångspunkt i Sebastian Brants år 1494 utgivna *Das Narrenschiff* behandlar han här på ett både informativt och underhållande sätt den gamla föreställningen om den lärde som en narr, en *savant fou*, och följer sedan denna uppfattning fram till modernare föreställningar, där den lärde – i viss mån med Faust som prototyp – ibland förvandlas från oförarglig narr till farlig och maktlysten desperado. Är detta en metavetenskaplig kommentar, ett insiktsfullt

korrektiv, en förstucken bekännelse om dårskap och storhetsdrömmar, ett *gnóthi seautón* inom den sociokulturella gemenskapen? Nej, knappast, bidragsgivarna gör genomgående intryck av att vara fasligt lärda, inte farligt lärda. Över hela linjen framträder de som garanterat kloka och ofarliga forskare.

Detta är naturligtvis på både gott och ont. Man saknar ibland en djärvare teoretisk flykt, en större begreppsanalytisk precision eller ett mer personligt inkännande förhållande till texterna, men man kan å andra sidan inte låta bli att beundra den förunderliga förening av tyngd, balans och elegans som forskningstraditionen tillhandahåller. Någon förpuppning är det definitivt inte fråga om. Här strömmar moderna turistskaror genom slottsparken, med uppknäppt skjorta och med kamera och Guide Bleu i handen. Den djupa förankring i traditionen man äger förenas, åtminstone ibland, med en alldeles orvungen hemmahörighet i nuet, samtidigt som förnyelsen sker inom ramen för traditionens egen stilvilja och intellektuella andhämtning.

Som i de flesta andra festskrifter kan skilda intressenter också i denna hämta smått och gott från sina olika områden. Den äldre litteraturen är, som sig bör inom Lundatraditionen, väl företrädd med ett flertal studier. Leif Landen skriver om Adalberts Gustaf III-bild. Ur glömskans mörker drar Esbjörn Belfrage fram Norrlandsprästen Laurentius Jonae Gestritius' psalmproduktion från slutet av 1500-talet. Ingemar Carlsson behandlar det välkända politiska epigram som med anledning av Fredrik I:s trontillträde påstår att det svenska uret gått från tolv till ett. Om huvudsakligen 1700-talets satiriska konst handlar också Jöran Mjöbergs uppsats, i vilken han tillämpar två i anglosachsisk litteratur vanliga termer: »persona» och »ingénu». Med Louise Vinges bidrag om Stagnelius' lärodiktning är vi inne i romantiken; det ger en intressant aspekt på en genretransformation i ett historiskt brytningsskede.

Möten mellan gammalt och nytt finner man i Bengt Lewans uppsats, som i ett stort svep skriver om italienska resemotiv i svensk lyrik. Bernt Olsson gör mycket intressanta stilistiska jämförelser mellan barockpoesin och Lindegrens och Ekelöfs modernistiska lyrik, även om han genom sin formella och språkliga avgränsning underkastat sig en medveten inskränkning i perspektivet. Jan Moberg behandlar Herbert Grevenius' radioversion av Aischylos' Agamemnon från 1958; i sin förning av klassisk filologi och modernt medium kan den förvisso ses som signifikativ för Lundatraditionens spännvidd.

Strindberg-vännerna blir naturligtvis väl tillgodosedda med bidrag. Bertil Romberg och Per Rydén har skrivit komparativa uppsatser om Strind-

berg och Almqvist resp. Strindberg och Levertin. Göran Lindström bidrar med en källkritisk studie över *Brända Tomtens* tillblivelse, i vilken han på ett övertygande sätt vill avfärda August Falcks av Martin Lamm godtagna berättelse, hur Strindberg visat honom den nedbrända tomt nära Hamburgerbryggeriet på Norrtullsgatan som skulle ha varit förebild för pjäsens symbolmaskineri, som »apokryfisk till sitt ursprung och föga trovärdig till sitt innehåll». Lagerlöf-intresserade har fått sitt att hämta i Gunnel Weidels uppsats om Selmas vänporträtt av Sophie Elkan i några litterära utkast.

För Lagerkvist-vännerna stundar många högtidsstunder nu när man på olika håll börjar glänta på den omfattande litterära kvarlåtenskapen. Här presenterar Gösta Löwendahl det material som förvaras i Lunds Universitetsbibliotek och som huvudsakligen utgörs av anteckningsböcker från *Ångest-tiden*, medan Ulla-Britta Lagerroth utifrån framför allt det nyligen tillgängliga materialet på Kungliga Biblioteket redogör för den unge Lagerkvists väg till scenkonsten. Vidare skriver Gunnar Qvarnström om Hjalmar Bergmans pjäs *Sleeman kommer* från 1917 och Rolf Arvidsson om Frans G. Bengtssons lyrik. Som framgått har särskilt den teaterhistoriskt intresserade mycket att hämta i festskriften; till det kan fogas Ingvar Holms uppsats om »världsteater, magisk teater och stora naturteatern i Oklahoma», som på ett originellt sätt kombinerar teater- och idéhistoria genom studium av ett par moderna romaner: Kafkas *Amerika* och Hesses *Stäppvargen*!

På modernare ämnesfält tränger bland andra Viveka Hagnell in. Hon skriver om mediaval utifrån brev och intervjuer med ett antal nordiska författare som producerat sig inom både läs- och teatermedia. Trots att några bestämda slutsatser inte kan dras av materialet har genomgången ändå ett stort intresse. Sigbrit Swahn undersöker några Fröding-dikter ur aspekten: poeten och hans publik. Det är i viss mån ett försök till studie av en så svårbestämbar faktor som den som Wolfgang Iser kallar för »der implizite Leser» och Morten Nøjgaard för »läsarpersonen». Förhållandet mellan dikten och mottagarna står i centrum också i Rolf Yrliids uppsats om mottagandet av Per Olof Enquists *Legionärerna* från 1968. Det är ett prov på vad man inom tysk forskning kallar »Rezeptionsgeschichte». René Wellek har visserligen höjt ett varnande pekfinger mot även denna form av historicerande irrvägar, men Yrlid visar i all anspråkslöshet att det mycket väl går att få fram intressanta resultat genom sådana här undersökningar, när man finner att de politiska läsningarna av *Legionärerna* inte var regel utan undantag. Var det inte i slutet av 1960-talet man talade som mest om politiseringen av kulturlivet?

Också Erland Lagerroths uppsats om vad han

kallar »den episka processen» i Sven Lindqvists *Myten om Wu Tao-tzu* har ett betydande intresse, inte minst därigenom att den strukturellt söker behandla ett verk som spränger vedertagna genregränser. Om termen »den episka processen», som är en motsvarighet till Kaysers »der epische Vorgang» och Beardsley »developmental structure», är lyckligt vald, därom kan man ha olika uppfattning. Eftersom det i Lindqvists bok i första hand är fråga om en inre utveckling, inte om en berättelse i yttre mening, förefaller mig Beardsleys term vara mer förebildlig än Kaysers, men det låter å andra sidan tungt att översätta den till det svenska »utvecklingsstruktur». Erland Lagerroths bidrag är originellt också såtillvida som han i efterhand redogör för forskningsprocessen bakom uppsatsen: »hur hypoteser kontrolleras, misstag korrigeras, formuleringar preciseras, nya upptäckter integreras». Ett sådant tillvägagångssätt har stort berättigande när det gäller strukturstudier av detta slag, där forskarens egen kreativitet är en integrerad del av själva forskningsobjektet.

Jan Thavenius har slutligen skrivit ett pedagogiskhistoriskt bidrag om litteraturundervisningens genombrott vid sekelskiftet. För den som är det minsta intresserad av hur det med berätt mod organiserade litteraturstudiet växt fram i vårt land är hans uppsats naturligtvis oundgänglig.

Ingemar Algulin

Göran Hermerén: *Influence in Art and Literature*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey, 1975.

Göran Hermeréns bok *Influence in Art and Literature* är elegant och lättillgängligt skriven och dess yttre, som har fått den amerikanska bokframställningens sobraste utformning, kunde inte vara flottare. Till elegansen hör att boken inleds med tre uttalanden ur den komparativa litteraturforskningens metoddiskussion, placerade på en separat sida. I ett av dem intygar Paul van Tieghem att spelet av mottagna eller utövade påverkningar är ett väsentligt element i litteraturens historia. De två andra kommer från Haskell Block och Henri Peyre och hävdar båda att det viktigaste för den komparativa litteraturforskningen just nu (när? alla tre citaten är tyvärr odaterade) är att granska och ompröva begreppet inflytande; citatet från Peyre talar också om vikten av att förnya och breda metoderna. Det är en lovande upptakt.

Boken slutar med en sammanfattning av de mål som Göran Hermerén främst finner kunna uppnås genom studier av påverkningar: de kan ge besked om litterära verks genesis och om den konstnärliga fantasin, de kan visa hur idéer sprids och kulturella kontakter uppstår, de kan ådagalägga en konstnärs